

— Що, довго я був? Правда, ні? — аж падаючи на свій стілець, спитав Вадим задиханим, але надзвичайно веселим голосом. — Але діло зробив. Чудесне дільце! Їй богу! Завтра ввечері о восьмій годині матимемо вісімсот рублів. Розумієш? Шістьсот бери на свою “справедливість”, а двісті на инчу... Ага, от що! Ти завтра сиди дома весь день. Або піди, куди треба, а потім сиди. Я Стюпку сьогодні трохи помняв, — щоб він чого нашим не встригнув. Я попередив Шакала, але все ж таки... А я буду шукать квартиру й післязавтра перевезем їх. Будеш з ними жить?

Ось сторопіло слухав і кілька раз, як кидаючись зі сну, хотів щось спитать.

— Та чекай! — нарешті хмуρο перебив він. — Звідки гроші? Які? І то правда?

— Правда, Оську, правда! Що за питання? Раз тобі говорить Вадим, значить, правда. А звідки? Хе-хе! Боїшся, що божки образяться, як вони з поганим запахом? Не бійся, чистіщі всяких божків. Дав один мій старий приятель. Не сподівався я зовсім. Ну, молодчина, слово тверде. Головне акуратний. Сказав — і єсть. Та чого так вилупив на мене свої милі очі? Га? Не віриш? Побачиш сам. А на провокаторство й тому подібне плюнь. Голодний чоловік і себе за серце укусить так, що кровью зальється. Половой! Пива! Дві пляшки!.. Страшенно пить хочеться, просто біда. Ху, та й упарився, душно. Може, випить би чого-небудь посерйозніше з радости? Га? Ти проти алкоголю. І я проти. Не люблю його, ненавижу, а через те, як єсть у якомусь анекдотіві, давай його проклятого нищить! Не хочеш? Ну, й не треба. Чого дивишся так? Я, брат, радий, з радости. Та от і перед тобою все ж таки оправдаюсь. От, мовляв, братуха, хлопчик мій, мене за зрадника мав, а тепер похвалить, що такий молодець, грошей дістав. Га? Похвалиш, хлопчику? Скажи, ти любиш мене? Говори, Осіку, правду, говори мені сьогодні правду. Сьогодні я стою за правду. Я втім... Ага, пиво. Добре. Давайте, давайте. Славний напиток. Так як? Любиш?

— Де ти взяв гроші, Вадя? — тихо й уперто спитав Ось.

— Та я ж тобі сказав! — скрикнув Вадим. — Що ти, Бог з тобою. “Де взяв? Де взяв?” Думаєш, украв? Ого, украдеш, як раз. Багато тепер таких дурних, що кладуть гроші так, щоб їх міг порядний чоловік украсти. У всіх, хлопчику, єсть чекові книжечки. Такі гарненькі, симпатичні. Ну, пий пиво та ходім. Ти куди зараз? Додому?

— Ні, я в клуб... — помалу сказав Ось, зиркаючи на брата.

— В клуб? Ага! Сьогодні ж там наші патріоти когось святкують. Концерт, бал, конфеті й пріз за найкраще національне убрання. Добре, ходім. А ти ж чого туди?

— Там наші гроші на страйк пішли збирать. Так я боюсь... Антошка там. Скандал може вийти.

— Ну, плювать, хай поскандалить! — весело засміявся Вадим, витираючи вуса од пива. — Він має на це право. Але збирать тепер гроші нема чого. Ходім, скажем, не треба. Стій. А з справедливістю як? Одсуваєш поки що? Га?

— Одсуваю... — червоніючи й тихо проговорив Ось, навіть з деякою трівогою дивлячись на брата.

— От молодця! Ти, хлопчику, зовсім милий. І хоть ти мене не любиш, а я все ж таки тебе люблю. Інстинкт, брат! О, це... найміцніший ґрунт для всякої моралі, навіть пролетарської. Ну, ходім, ходім... Половой!

Розплатився Вадим теж весело, гарячково й поспішно. Ось пішов трохи вперед, а Вадим ще налив у шклянку пива, поспішно випив і побіг за братом.

На улиці, тільки вони зійшли на тротуар, Ось зупинився, узяв Вадима за плащ і хмуρο-соромливим дитячим голосом бовкнув:

— Я тебе люблю, Вадя... То неправда, що я говорив.

Вадим, нічого не кажучи, міцно й якимось судорожно обняв Ося й мовчки, страшно серйозно декільки раз поцілував його. Ось від ніяковости, сорому й зворушення не встигав відповідати йому, спішив з поцілунками, й тому разів два цмокнув просто в повітря, від чого йому стало ще соромніше.

Але після цього Вадим якимось відразу затих, немов вітер, який дує, вертиться, здійсмає порох свердлом, а потім вмить стихне й не чуть його.

Тільки коло самого будинку українського товариства він знов ніби ожив. То всю дорогу мовчав і навіть не одповів на кілька Осевих питань, а тепер знов заговорив і засміявся, не слухаючи брата й не ждучи його відповідів.

Був саме антракт. Серед публіки в європейській одежі ходили національно вбрані постаті, в стрічках, намистах, яркі й веселящі очі.

Вадим і Ось протиснулись в головну залю. Там стояв ще більший рух і гомін голосів.

І як тільки вони ввійшли, зараз же побачили направо кроків на десять від вхідних дверей юрбу, яка тислася до центру й когось слухала.

— Антошка! — скрикнув Ось і хутко пішов уперед.

Вадим засміявся, але також почав протискатись туди.

Дійсно, в центрі юрби стояв Антошка з шапкою в руках, на якій була проколота записка: “На страйк робітників”. Біля Антошки стояв один з розпорядчиків і намагався спинити його, часом тягнувши за руку. Але Антошка одмахувався й кричав далі:

— А, ви тепер Україну любите? А я хто, позвольте вас спитать? Я — хто? Я — не Україна? Ці, що страйкують, не Україна? “Ви по-українськи говорить не умієте.” Ах ти ж сволоч, тонконоса свистюлька інтелігентська! Він уміє! Та плювать я хотів на твою інтелігентську мову. Я — сам Україна!.. А коли вам її жалько, так ви тут не танцюйте, а підіть подивіться на неї. Пожалуста, ходіть зо мною! А? Ви не підете, панички! “На страйк? Який страйк? Що таке страйк?” А той самий, паничі, що ми проти ваших батьків зробили! Не хочеться пятака нам кинуть? Ви инакше любите Україну? О, ми це бачимо, ми вже давно помічасмо любов наших інтелігентиків...

В цей мент крізь натовп продерся Ось і спинив Антошку. Навкруги хіхікали й чулись балачки:

— Якийсь “пролетаріат”, на страйк гроші збірає.

— Розсердився, що на коліна не впали перед ним... перед пролетаріатом.

— Та чого його не виставлять? Він п'яний.

— Який п'яний? Просто дурний.

Вадим повернувся до останнього, весело оглядів його з ніг до голови й з злісною привітністю сказав йому:

— У вас, добродію, на диво розумний погляд на речі.

— Як сказали? — не зрозумів той.

Вадим не одповів йому й пішов далі, шукаючи очима. І раптом зупинився. Біля самої естради стояла Олеся, Діна, Водосвятський і ще якісь мужчини.

Зачувся дзвінок. Мабуть, був останній, бо публіка почала метушливо розходитись на свої місця. Вадим мав вхідний білет і мусів одійти назад та стати під стіною. Він комусь наступив на сукню, штовхався, одпихав, викликав коло себе незадоволені викрики, лайку, але, хоч і помічав те, то не звертав увагу.

Стоячи під стіною, він весь час дивився до естради. Золотиста голова помалу посувалася по проході й потім опустилась в п'ятім чи шостім ряді. Вадим одпихнув убік якогось гімназиста й став так, щоб було видно Олесю.

Що було на естраді, він не дивився й не слухав. Скільки пройшло часу, він також не міг би сказати. Але коли хтось серед тиші скрикнув в одному кінці залі, він також зо всіма живо повернувся в той бік. Потім він, як крізь туман, пригадував собі цей крик. І тільки все, що далі сталось, пам'ятав виразно.

Хто ойкнув, трудно було роздивитись. Пізніше казали, що цей зойк входив в програму дальшого й був ніби підготовкою до всієї “акції”, зроблений спеціально для того, щоб вся публіка, всі сусіди одвернулись в один бік. В цей час герої “акції”, “орлята”, встигли надіти на себе маски. Напевно, для цього був той крик. Бо, тільки публіка стала заспокоюватись, як раптом по залі пронісся страшний пронизуватий свист. Вадимові закололо в ушах від його, і було почування чогось катастрофічного.

І дійсно, після того настало щось подібне до якоїсь безглуздої, дикої катастрофи. За першим свистом (сигналом, мабуть) розляглись по всіх кутках залі свисти, й зараз же за цим загрозотіли стільці, зачувся вереск і істеричний крик жінок, звуки ударів, стогони, крики на поміч. Серед піднятої публіки в різних місцях з'явилися голови в чорних масках, які хутко повертались на всі боки, а круг їх робились круги й публіка прожогом одлітала від них. В руках таких людей в масках були довгі товсті жгути з резини, якими вони били всіх круг себе, не розбираючи ні жінок, ні дітей. Недалеко від Вадима стояв один з них, чоловік величезного росту, з двома дірками в чорній запоні на лиці. Він робив такі рухи, немов розпихав навідріт юрбу, й рипким басом кричав:

— Бий мазепинців! Урра! Бий мазепню!

Такі самі крики виривались по всій залі із загального крика, стогону, зойку переляканої до паніки публіки. Купи тіл в смертельнім жаху кидались з боку в бік, шукаючи спасіння. Один падав, через його падали другі, треті переплигували через них, набігали на літаючу з свистом резину й кидались назад.

Зачувся знов свист. Люди в масках ще з більшою люттю замахали круг себе жгутами, але всі попрямували до дверей. Деякі з них виняли револьвери й стріляли вгору, щоб тим одбити всяку охоту старатись піймати їх.

Вадим, як і інші, спочатку ошелешений, кинувся потім всередину публіки, щоб щось там робити. Що саме, він не знав, добратись до тих, що били й стріляли, не було можливості через натовп. Він пробував кричати, щоб спинити паніку, але голос губився в загальному зойкові. І от, коли він хотів стати на стілець, щоб голосніше крикнути, щось пекуче полоснуло його по щоці, з гострим болем вдарило по очах, і він невідомо від чого упав на когось, що вовтузився під ногами. Сльози залили йому очі й біль в одному був такий, що, здавалось, хтось вирвав кігтями око.

Коли він нарешті визволився з-під купи тіл, що навалились на його, в залі вже стихало. Людей в масках вже не було, тільки десь там в роздягальні ще чувся свист.